

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska

číslo 1 / 2018 / ročník XXVIII

STÁLÁ EXPOZICE

*Historie Mariánské Týnice

a mariánský kult:

- nejnovější archeologické nálezy
- osudy po zrušení kláštera
- obnova a rekonstrukce na přelomu 20. a 21. století
- mariánské poutní místo

*Baroko a jeho svět - Jan Blažej Santini - Aichel

*Raně středověké obydlí, archeologické nálezy

*Kultura a vzdělanost severního Plzeňska:

- veduty a vyobrazení sídel, kaple jako liturgický prostor, školní třída, galerie světců, orator a liturgické předměty, umělecké vybavení prostředí společenských elit 19. století

*Národopis severního Plzeňska:

- lidové zvyky, náves s kaplí a včelařství, selská jizba a komora, stodola, kovárna, slévárna litiny

*Města, spolky a řemesla severního Plzeňska:

- řemeslnické dílny a obchody
- kuchyně 30.- 40. let 20. století, hostinec

*Kostel Zvěstování Panně Marii:

- rekonstruovaná památka vrcholného baroka,
- obnovená kupole a interiér s freskovou výzdobou

*Ambit s freskovou výzdobou

F. J. Luxe a barokní zahrada

VÝSTAVY

PETR BRANDL - restaurované obrazy - Zavraždění sv. Václava, Smrt sv. Isidora, Stětí sv. Barbory

/ kostel Zvěstování P. Marii – časově neomezeno

LADISLAVA NOUZECKÁ

– výběr z malířské tvorby

28. 3.–22. 4. 2018

JOACHYM BERUSCHKA – OTISKY PŘÍRODY / grafika, plastika, malba

28. 3. – 29. 4. 2018

FRANTIŠEK PEČENÝ A HEŘMANOVA HUŤ

25. 4. – 10. 6. 2018

NA PLZEŇSKÉ PALETĚ

2. 5.– 24. 6. 2018

KONCERTY 2017

Jana Kopicová–hoboj Michaela Špačková–fagot Lukáš Klánský–klavír

11. 4. 2018 od 19 hod.

Escualo Quintet Tango Argentino

16. 5. 2018 od 19 hodin

DALŠÍ AKCE

Májový den uměleckých řemesel a divadla v Mariánské Týnici

19. 5. 2018 od 10 hodin

Barokní festival s koncertem

9. 6. 2018

Noc v muzeu

15. a 16. 6. 2018 od 19 hodin

ÚVODEM

Sdělovací média přináší každý den témata naléhavá i zábavná. Svět se doslova „vejde“ do nevelkého mobilního telefonu nebo na monitor počítače. Už nejsme ohromeni přírodními katastrofami, výpady válčících protistran, rychlými přesuny z jednoho kontinetu na druhý. Přesto bychom neměli nechat naši mysl zcela otupět uvažováním, že se nás ta vnější slupka života lidské společnosti netýká. Neměli bychom zapomenout přemýšlet a srovnávat v souladu s nabytými zkušenostmi i s okolními názory. Letošní rok je například často uváděn jako rok osmiček. Některé přinesly zkamání, beznaděj, hospodářský i morální úpadek, ztráty životů, jiné byly pozitivní vírou v lepší budoucnost, byť jen na krátkou dobu. Stačí si dát do protikladů například roky 1918 a 1938, 1948 a 1968. Pohledem na dějinné události můžeme reagovat na nepravosti dneška třeba jen tím, že se proti nim budeme

aktivně bránit. Nebyli bychom opravdu svobodnými občany, kdybychom se omezili na alibistické výroky: „To oni, my ne!“

Letošní rok 2018 je důležitý také pro barokní areál Mariánské Týnice. Rozhodnutím Vlády ČR dne 31. 1. 2018 se toto poutní místo stává národní kulturní památkou. Stavebně zde současně začala rozsáhlá proměna stávajícího objektu. Výstavbou východního ambitu se památka dostane do souladu s vyobrazením na dochovaných dobových vedutách. Z návštěvnického pohodlí nastane na čas pro návštěvníky východního nádvoří s kašnou jisté omezení. Například oblíbený Májový den uměleckých řemesel a divadla se přesune před centrální část proboštství. Všechno snažení má ale opodstatněnou příčinu. Rekonstrukce historických pozitiv přinese větší umocnění přítomnosti.

Vaše redakce

PŘEDPLATNÉ A OTEVÍRACÍ HODINY V KNIHOVNĚ

Vážený předplatiteli, dostává se vám do ruky první číslo Vlastivědného sborníku 2018. Uvnitř naleznete složenku. Prosíme vás o zaplacení do 20. května 2018. Cena za sborník zůstává stejná, tedy pouhých 10 Kč plus poštovné 15 Kč za jedno číslo, dohromady symbolických 100 Kč na celý rok. Pokud využíváte úhradu sborníku prostřednictvím vašeho účtu, prosíme vás, abyste vždy uvedli variabilní symbol. Je napsán na

složence, nebo na štítku s vaší adresou. Pokud se chcete stát novým abonentem, kontaktujte nás.

Knihovna muzea je otevřena v pondělí a ve středu od 8 do 15 hodin. Pokud chcete mít jistotu, můžete se předem telefonicky objednat na číslech 373 396 410 nebo 373 397 99.

Poskytujeme knihovnické a bibliografické služby veřejnosti, disponujeme fondem odborné a především regionální literatury.

UDÁLOSTI OBRAZEM

1, 2) Zahájení muzejní sezóny bylo 24. 3. provázeno tradičními jarními zvyky. 3, 4) Ve středu 28. 3. začala v kostele Zvěstování Panně Marii výstava obrazů, grafických listů a objektů Joachyma Beruschky pod názvem „Otisky přírody“. 5, 6) Ve stejný den, o hodinu později, začala v refektáři také výstava výběru z díla Ladislavy Nouzecké. Ústředním tématem její malby se v posledních letech stal příběh křížové cesty.

– poutní místo Mariánská Týnice u Kralovic

■ Irena Bukačová

Dne 31. ledna 2018 byl schválen vládou návrh ministerstva kultury, rozšiřující stávající kategorie národních kulturních památek (kterých bylo dosud 336) o celkem 19 významných poutních míst v Čechách a na Moravě. Mezi prohlášenými národními kulturními památkami – tentokrát z kategorie významných barokních poutních areálů, které kromě duchovních hodnot představují architektonicky mimořádně významné prvky kulturní krajiny, je též areál proboštství a kostela Zvěstování Panny Marie v Mariánské Týnici u Kralovic. Z díla barokního architekta Jana Blažeje Santiniho, který je autorem projektu Mariánské Týnice se do téhož seznamu dostal ještě poutní areál s kostelem Panny Marie Vítězné na Bílé Hoře v Praze, který vítá návštěvníky Prahy přijíždějící po Karlovarské silnici v Praze–Řepích. Právě tato stavba má četné analogie s Mariánskou Týnicí, zvláště v koncepci ambitových arkád a kaplí.

Většina nově prohlášených poutních areálů je spojena se zasvěcením Panně Marii, která je považována za mimořádnou ochránkyni českých zemí. Nejbliže k Mariánské Týnici, v Karlovarském kraji, byl při této příležitosti prohlášen za národní kulturní památku poutní areál Chlum Sváté Maří s kostelem Nanabevzetí Panny Marie a sv. Maří Magdaleny, slavné proboštství rytířského řádu Křížovníků s červenou hvězdou.

*Mariánská Týnice – slavnostní otevření a posvěcení obnoveného ambitu, průvod s milostnou soškou Panny Marie, 12. září 1937.
(fotoarchiv MT)*

Všechna ostatní poutní místa a areály, kromě Mariánské Týnice, jsou v majetku a správě římskokatolické církve – Pražského arcibiskupství, Královéhradeckého biskupství, Benediktinského arcidiecézního úřadu v Břevnově, Královské kanonie premonstrátů na Strahově a římskokatolických farností. Nové národní kulturní památky schválené 31. ledna 2018 budou v prestižním národním seznamu od 1. července 2018.

K této významné příležitosti Muzeum a galerie severního Plzeňska se sídlem v Mariánské Týnici připravuje vydání barokního rukopisu Breve teincense z roku 1767, který patří do kategorie tzv. knih zázraků, v nichž jsou popisovány zázraky, k nimž v poutních místech docházelo. Z mariánskotýnecké knihy zázraků byla již představena zajímavá

témata pro divadelní představení u příležitosti noci muzeí, která veřejnost poprvé seznámila s opomíjenou stránkou duchovní historie Mariánské Týnice, spojenou se závažným působením sousoší Zvěstování Panně Marii, k němuž se obraceli barokní poutníci a prosebníci. Tato tradice jako tenký pramínek víry a naděje v pomoc Boží přetrvává po staletí i přes pohnutý a často dramatický osud poutního místa.

Uznání duchovních kvalit i památkových a krajinných hodnot, jehož potvrzením je zařazení Mariánské Týnice mezi národní kulturní památky jakožto poutní místo je také poděkováním generacím, které usilovaly o záchranu a obnovu jedinečné barokní architektury, která je krajinnou dominantou severního Plzeňska. Její prohlášení ji tak spojuje s plským klášteřem, který do kategorie národních kulturních památek již patří. V Plzeňském kraji bylo dosud 22 národních kulturních památek, z nichž v majetku Plzeňského kraje je technická památka vodní hamr v Dobřívě a nově Mariánská Týnice, která pře-

šla do jeho rukou po vzniku Plzeňského kraje od okresu Plzeň–sever. Muzeum a galerie severního Plzeňska se sídlem v Mariánské Týnici v majetku Plzeňského kraje znamená nejen fungující paměťovou instituci, ale také její sídlo – památku na prestižním národním seznamu, jejíž kvalita i stav jsou ozdobou regionu. Právě posledních patnáct let její historie, která je spojena s Plzeňským krajem, přispělo podstatnou měrou k zhodnocení památkového potenciálu Mariánské Týnice.

Plzeňský kraj umožnil svým zájmem o rozkvet Mariánské Týnice též čerpání dotačních titulů na novou expozici i na dokončení jedinečné obnovy celého areálu poutního místa. Když v roce 1920 se zřítla kupole kostela Zvěstování Panny Marie v Mariánské Týnici, bojovalo se o její přežití, v roce 2020 bude dokončen projekt celkové obnovy, včetně dostavby chybějícího východního ambitu. Sto let veřejného zájmu o památku a boje o její záchranu a obnovu dokazuje, že Mariánská Týnice se těší zvláštní přízni osudu.

Z NOVÝCH KNIH / S ANDĚLEM UPROSTŘED DAVU

■ Radovan Lovčič

Průřez bohatou tvorbou uměleckého fotografa Václava Podestáta (*22. 5. 1960) přináší knižní publikace „S andělem uprostřed davu“ z pražského nakladatelství Kant, která vyšla v závěru minulého roku s finanční podporou Institutu tvůrčí fotografie Filozoficko–přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě.

Objevují se v ní převážně černobílé, ale také barevné fotografie z autorovy dílny ohraničené roky 1990 až 2015. Kniha je zpracována bilingvně, ve dvojjazyčné česko–anglické verzi (druhá část jejího názvu zní přesně „With an Angel in the Mids of the Crowd“) a doprovází ji zasvěcená předmluva předního českého foto-

grafa a univerzitního profesora Vladimíra Birguse. Její součástí je dále výběrový přehled individuálních i kolektivních výstav Václava Podestáta či seznam odborných publikací, přehledů a encyklopedií, v nichž je připomínáno jeho dílo.

Václav Podestát je kralovickým rodákem, absolventem Institutu výtvarné fotografie Svazu českých fotografů Praha (1985–1988) a Katedry fotografie na pražské FAMU (1989–1994). Část roku 1992 strávil na stáži v Nottingham Trent Polytechnic ve Velké Británii. Profesně působí od roku 1993 jako fotograf, dokumentátor a kurátor výstav v Muzeu a galerii severního Plzeňska v Mariánské Týnici u Kralovic a od roku 1998 jako pedagog Institutu tvůrčí fotografie Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity v Opavě. V roce 2013 se habilitoval na Vysoké škole výtvarných umění v Bratislavě a obdržel titul docent. Publikuje v různých periodikách (je mimo jiné dlouholetým redaktorem a příspěvatelem Vlastivědného sborníku mariánskotýnického muzea) a věnuje se rovněž umělecké kritice.

Během svého života vystavoval svá díla při mnoha příležitostech jak doma, tak v cizině, např. v Litvě, Polsku, Německu, Rusku, Portugalsku, Španělsku či USA a jeho fotografie jsou trvale deponovány ve dvanácti prestižních tuzemských či zahraničních kulturně-paměťových institucích (mimo jiné v Národní knihovně v Paříži).

Bývá vždy obtížné vystihnout verbální cestou specifickou atmosféru autorského díla. Vždy jde toliko

Titul publikace.

o opis našich vnitřních dojmů, jež v nás niterně vybudilo. Podestátovy fotografie, zvláště z posledního období tvorby, jsou originální především vystižením jedinečného okamžiku, který diváka nutí k otázce, zda se jedná opravdu o realitu, anebo fotomontáž. A přesto jde o osobitý záznam reality, jenž v sobě nezřídka ukrývá humorný, až absurdní podtext, ale občas i stín melancholie a smutku.

Profesor Birgus k témuž uvádí: „Mnohé fotografie Václava Podestáta /.../ nás nechávají v nejistotě, kde je hranice skutečnosti a přeludu. Přitom zachycují lidi, zvířata a prostředí v situacích, do nichž autor nijak nevstupuje a neovlivňuje jejich průběh, ale trpělivě čeká na nejpůsobivější konstelaci hlavních komponentů zobrazované scény z divadla skutečného života. Prostřednictvím netradičních kompozic, potlačujících všechno nadbytečné, umocňuje něco, co může být obrazovou metaforou pocitů, zážitků a nálad, co má schopnost vizuálně

vyjádřit stavy či vztahy jen obtížně popsatelné slovy. Mnohdy jde o zdánlivě zcela obyčejné výjevy, jakých kolem sebe denně vidíme stovky, většinou je trpně zaznamenáváme na sítnicích našich očí a naprostou

většinu lidí by je nenapadlo fotografovat. Autor je však ukazuje v překvapivých pohledech a souvislostech. Jak sám říká, s jejich pomocí „ohledává život kolem sebe a také prozrazuje leccos o sobě.“

HANUŠ ZÁPAL, ZÁCHRANA PAMÁTEK

a likvidace Jednoty pro záchranu kostelíka U Ježíška v Plzni a Mariánské Týnice u Kralovic

■ Karel Řeháček

Úsilí o záchranu areálu barokního poutního kostela Zvěstování Panny Marie a cisterciáckého proboštství v Mariánské Týnici byly po vzniku Československa spojeny především s osobností plzeňského architekta Hanuše Zápalu.¹⁾ Ten se snažil pro záchranný projekt získat i nejvyšší představitele nově vzniklého státu, např. prvního prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka.²⁾ Díky Zápalovi a jím v roce 1919 založenému Spolku pro záchranu Mariánské Týnice byl učiněn první významný krok k tomuto ušlechtilému cíli. Největší podíl na záchraně poutního místa má však Jednota pro záchranu kostelíka U Ježíška v Plzni a Mariánské Týnice u Kralovic, která by dle slov ředitelky tamního regionálního muzea, PhDr. Ireny Bukačové, „měla být zapísána zlatým písmem do dějin tohoto místa“.³⁾

Jednota pro záchranu kostelíka U Ježíška v Plzni byla založena v roce 1934 a o dva roky později, za předsednictví touškovského faráře (později faráře v Oboře u Kaznějova) Josefa Resla, rozšířila svou působnost i na záchranu Mariánské Týnice.

Rubová část medaile s Mariánskou Týnicí, vydaná „Jednotou“.

Kromě Resla působily ve výboru takové osobnosti jako Ladislav Lábek, Hanuš Zápal či Matouš Mandl. Po rozšíření působnosti a změně stanov v roce 1936 byla účelem Jednoty mj. „záchranu Mariánské Týnice u Kralovic, její udržování, restaurace a vrácení bývalému účelu i životu, tj. římskokatolickým bohoslužbám“.⁴⁾ Program Jednoty a výsledky její práce byly podrobně popsány a zhodnoceny I. Bukačovou v tematicky zaměřené publikaci

ČEDOK - GESTOVNÍ KANCELÁŘ, nár. podnik v PLZNI, SPOLU
S JEDNOTOU PRO ZÁCHRANU MAR. TÝNICE U KRALOVIC
zvou Vás na

ZÁJEZD DO MARIÁNSKÉ TÝNICE s prohlídkou vykonaných prací

KTERÝ SE KONÁ 14. KVĚTNA 1951.

Pořad:

V 10:30 hodin máe svatí v Mar. Týnici. Proslav předsedy
Jednoty dp. P. Aloise Černého: „O cílech záchrany Jednoty
pro záchranu Mariánské Týnice.“ Ve 14 hod. sv. požehnání.

Z Plzně se jede vlakem v 7:30 hod. z Gottwaldova nádraží a zpět v 13:30 hod. Vlak nastupí
v obou směrech na trati u Mar. Týnice. Předprodej lístků za Kčs 65 - převzala laiskavě
do 12. května st. M. Lábková na Benešově třídě ve dvoře.

2702250 P-5

Dokument „Jednoty“ k zájezdu do Mariánské Týnice.

vydané v roce 2002.⁵⁾ Přestože se Jednota významným způsobem zasloužila o záchranu cenné nemovité kulturní památky severního Plzeňska, ji samotnou čekal zcela jiný osud.

Po komunistickém převratu v únoru 1948 nastaly tlaky na likvidaci Jednoty v zájmu „zjednodušení spolkového života“ a Jednota se měla sloučit s nějakým jiným podobně zaměřeným spolkem. Na 8. prosince 1950 bylo referátem pro vnitřní věci a bezpečnost Jednotného národního výboru (JNV) v Plzni svoláno jednání o spojení Jednoty se Společností pro národopis a ochranu památek. Došlo k dohodě a bylo ujednáno, že se Společnost spojí s Jednotou a nově vznikne Jednota pro ochranu památek v Plzeňském kraji. Na základě této dohody se 28. března 1951 uskutečnila likvidační valná hromada obou spolků a byly schváleny stanoviny nově vzniklého subjektu. Na základě rozhodnutí referátu pro vnitřní věci a bezpečnost JNV v Plzni však bylo toto sloučení v dubnu 1951 pozastaveno a zmíněný referát 2. června 1951 vyzval Jednotu k úplné likvidaci.⁶⁾ Její poslední předseda, plzeň-

ský arciděkan Alois Černý, se v dopise z 13. června 1951 pokoušel existenci Jednoty obhájit. Uvedl, že Jednota není spolkem ideovým, ale účelovým a že „koná část poslání, které je na ni přeneseno ministerstvem školství a Státním památkovým úřadem“.⁷⁾ Argumentoval rovněž celonárodním i regionálním zájmem na další existenci Jednoty i státními subvencemi, které Jednota dostávala a které by se „znehodnotily přerušením záchranných prací“. Závěrem připomněl i podporu obyvatelstva Jednotě a uvedl, že „lid by těžce nesl uvážnutí záchranných prací, neboť plně chápe, že tu jde o hodnoty, které nás před sprátenou cizinou reprezentují jako národ kulturní, jenž si váží odkazu předků“.⁸⁾ Arciděkan Černý proto požádal o upuštění od likvidace Jednoty a o to, aby byla „pro svou krajově i celostátně významnou práci zachována a podporována“.⁹⁾

V roce 1953 doporučil Krajský národní výbor (KNV) v Plzni, aby se Jednota zapojila jako „vlastivědný kroužek“ do Osvětové besedy a tam aby bylo „využito znalostí a iniciativy dosavadního členstva“.¹⁰⁾ Jednatel Jednoty, odborný učitel Václav Šlajs, byl 9. července 1954 předvolán na odbor pro vnitřní věci Městského národního výboru (MěNV) v Plzni, kde obhajoval existenci Jednoty mj. slovy: „Prohláší, že Mariánská Týnice u Kralovic jest majetkem spolku. Pracuje se na její obnově neustále. Právě nyní se staví lešení pod kopuli, která spadla v r. 1920 a která má

*býti nyní rekonstruována. Doposud jsou úplně obnoveny ambity.*¹¹⁾ Co se týče doporučení KNV v Plzni, prohlásil Šlajs, že není kompetentní k tomu, aby o tak významné záležitosti rozhodoval sám, ale že předloží tento návrh výborové schůzi, která se měla konat 12. srpna 1954.¹²⁾

Ta se usnesla na následujícím prohlášení: *„Jednota pro záchranu Mariánské Týnince trvá téměř 25 let a nelze ji srovnávat s jinými běžnými spolky. Jest pouze jednotou spoluvlastníků dotyčného objektu, který jí byl za určitých podmínek předán do dočasného vlastnictví a jest jí knihovně zajištěn. Na vlastnictví se podílí přes 1000 řádných členů z celých západních Čech. Převzatý objekt pouze zachraňuje v zájmu veřejném a státním jako prvotřídní památku stavební a umělecko-historickou. Po skončení záchranných prací zavázala se odevzdati celý objekt kulturním účelům. Ze spravovaných objektů nemá zisku a neužívá jich k vlastnímu účelu.*¹³⁾

Dne 29. září 1955 se na odboru pro vnitřní věci MěNV v Plzni konalo další jednání se zástupci Jednoty. Po něm oznámil 9. prosince 1955 výbor Jednoty, že se usnesl na její likvidaci a že podle platných stanov Jednota předává veškerý svůj majetek Arcibiskupské konzistoři v Praze.¹⁴⁾ O dva dny dříve provedla Jednota detailní soupis tohoto majetku: v Mariánské Týnici se jednalo o nemovitý i movitý majetek, stavební materiál a téměř 34 000 Kčs na opravu fresek, která měla být realizovaná v roce 1956.¹⁵⁾ O předání byl 22. prosince 1955 se-

psán státním notářem JUDr. Karlem Motlíkem příslušný notářský zápis.

Proti tomuto postupu se však ostře ohradila Státní památková péče v Praze, která trvala na tom, aby Mariánská Týnice přešla jako vzácná památka do státního vlastnictví a jako národní kulturní majetek do její správy.¹⁶⁾ Po jednáních mezi Ministerstvem kultury a Státním úřadem pro věci církevní bylo dohodnuto, že o odevzdání nemovitostí do vlastnictví státu bude nadále jednáno s pražskou konzistoří. Problém však nastal s tím, že o majetku spolku bylo možno rozhodovat teprve tehdy, až byl podle příslušných předpisů rozpuštěn. Vzhledem k tomu, že se Jednota sama usnesla na své likvidaci, nebyly důvody k jejímu rozpuštění. Nikdo tedy nemohl do doby likvidace spolku rozhodovat o jeho majetku a disponovat s ním pro jiné instituce.¹⁷⁾

Jedinou možností proto byla dohoda mezi MěNV v Plzni a funkcionáři Jednoty na tom, aby své rozhodnutí změnili a usnesli se na odstoupení Mariánské Týnince státu.¹⁸⁾ Odbor pro vnitřní věci rady KNV v Plzni se proto obrátil na týž odbor rady MěNV v Plzni s tím, aby *„bylo ihned jednáno se zástupci likvidujícího spolku a byla při tom zdůrazněna skutečnost, že státní památková péče sleduje stejný účel jako spolek, může však jej daleko lépe splnit nežli spolek, který měl k tomu jen omezené prostředky*“.¹⁹⁾ Představitelé Jednoty byli 24. května 1956 předvoláni k jednání na MěNV v Plzni, kde prohlásili, že jednali podle spolkových stanov, nemohou na

svém rozhodnutí nic měnit, ovšem že „dávají souhlas k tomu, aby se kapitulní konsistoř (...) dohodla se státním úřadem pro věci církevní a ministerstvem kultury, jak má být s tímto majetkem definitivně naloženo“.²⁰⁾ Jednání však byla zdouhavá a Mariánská Týnice chátala, což bylo terčem kritiky odborné i laické veřejnosti. Nakonec byl celý objekt rozhodnutím finančního odboru rady KNV v Plzni ze 7. prosince 1959 převeden do správy

Okresního národního výboru v Plzích pro potřeby okresního vlastivědného muzea.²¹⁾

Jednota byla definitivně zlikvidována výměrem MěNV v Plzni z 6. června 1956, došlo k jejímu výmazu ze spolkového rejstříku a po více než dvou dekadách úspěšné existence zanikla. I díky jejím aktivitám však nezanikla unikátní stavebně historická památka, Mariánská Týnice.

Poznámky:

1) Blíže o těchto snahách viz Irena BUKAČOVÁ, O záchraně Mariánské Týnice u Kralovic, in Irena BUKAČOVÁ a kol., Mariánská Týnice. Historie poutního místa a muzea, Mariánská Týnice 2002, s. 95–102.

2) O tom viz Karel ŘEHÁČEK, Mariánská Týnice a Tomáš Garrigue Masaryk, Vlastivědný sborník. Čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska, roč. XXVI, č. 3, 2016, s. 12–14.

3) I. BUKAČOVÁ, O záchraně Mariánské Týnice u Kralovic, in Irena BUKAČOVÁ a kol., Mariánská Týnice. Historie poutního místa a muzea, Mariánská Týnice 2002, s. 96.

4) Archiv města Plzně (AMP), Národní výbor města Plzně (NVmP), spolkové oddělení, kart. 58, inv. č. 385, stanovy schválené výměrem ZÚ v Praze 24. 8. 1936, s. 1.

5) I. BUKAČOVÁ, O záchraně Mariánské Týnice u Kralovic, in Irena BUKAČOVÁ a kol., Mariánská Týnice. Historie poutního místa a muzea, Mariánská Týnice 2002, s. 97–101.

6) AMP, NVmP, spolkové oddělení, kart. 58, inv. č. 385, dopis Jednoty pro záchranu kostelíka U Ježíška v Plzni a Mariánské Týnice u Kralovic se sídlem v Plzni referátu pro vnitřní věci a bezpečnost JNV v Plzni z 13. 6. 1951.

7) AMP, NVmP, spolkové oddělení, kart. 58, inv. č. 385, dopis Jednoty pro záchranu kostelíka U Ježíška v Plzni a Mariánské Týnice u Kralovic se sídlem v Plzni referátu pro vnitřní věci a bezpečnost JNV v Plzni z 13. 6. 1951.

8) AMP, NVmP, spolkové oddělení, kart. 58, inv. č. 385, dopis Jednoty pro záchranu kostelíka U Ježíška v Plzni a Mariánské Týnice u Kralovic se sídlem v Plzni referátu pro vnitřní věci a bezpečnost JNV v Plzni z 13. 6. 1951.

9) AMP, NVmP, spolkové oddělení, kart. 58, inv. č. 385, dopis Jednoty pro

záchranu kostelíka U Ježíška v Plzni a Mariánské Týnince u Kralovic se sídlem v Plzni referátu pro vnitřní věci a bezpečnost JNV v Plzni z 13. 6. 1951.

10) AMP, NVmP, spolkové oddělení, kart. 58, inv. č. 385, dopis KNV v Plzni JNV v Plzni z 16. 12. 1953.

11) AMP, NVmP, spolkové oddělení, kart. 58, inv. č. 385, záznam o řízení z 9. 7. 1954.

12) AMP, NVmP, spolkové oddělení, kart. 58, inv. č. 385, záznam o řízení z 9. 7. 1954.

13) AMP, NVmP, spolkové oddělení, kart. 58, inv. č. 385, dopis Jednoty MěNV v Plzni ze 14. 8. 1954.

14) AMP, NVmP, spolkové oddělení, kart. 58, inv. č. 385, dopis Jednoty MěNV v Plzni z 9. 12. 1955.

15) AMP, NVmP, spolkové oddělení, kart. 58, inv. č. 385, dopis Jednoty MěNV v Plzni ze 7. 12. 1955.

16) AMP, NVmP, spolkové oddělení, kart. 58, inv. č. 385, dopis Státní památkové péče (SPP) v Praze Státnímu úřadu pro věci církevní v Praze ze 17. 12. 1955.

17) AMP, NVmP, spolkové oddělení, kart. 58, inv. č. 385, dopis SPP v Praze Ministerstvu kultury v Praze z 8. 5. 1956.

18) AMP, NVmP, spolkové oddělení, kart. 58, inv. č. 385, dopis SPP v Praze Ministerstvu kultury v Praze z 8. 5. 1956.

19) AMP, NVmP, spolkové oddělení, kart. 58, inv. č. 385, dopis odboru pro vnitřní věci rady KNV v Plzni odboru pro vnitřní věci rady MěNV v Plzni z 24. 5. 1956.

20) AMP, NVmP, spolkové oddělení, kart. 58, inv. č. 385, úřední záznam z 24. 5. 1956.

21) AMP, NVmP, spolkové oddělení, kart. 58, inv. č. 385, dopis finančního odboru rady KNV v Plzni odboru školství a kultury rady ONV v Plasích ze 7. 12. 1959.

MANĚTÍNSKÝ RODÁK PROKOP MAXA (1883–1961)

■ Václav Jirsa

Text o manětínském rodákovi, Prokopu Maxovi (1883–1961) je přepsán z dopisu paní Aleny Maxové z 26. 3. 1970, podle manětínské kroniky 1968–1976. Originál dopisu je uložen v Městském archivu v Manětíně. Alena Maxová, Maxova dcera, vypracovala dopis ve spolupráci se svými bratry.

Paní Alena Maxová se narodila 20. 3. 1920 v Haagu, v Nizozemsku a zemřela 18. 2. 2013 v Praze. V letech 1948–1970 působila v Československém rozhlasu v Praze. Byla rozhlasovou redaktorkou a překladatelkou z angličtiny a bulharštiny. Stála, mimo jiné aktivity, také u zrodu rozhlasového pořadu Ko-

Dobový portrét Prokopa Maxe.

lotoč, do českého prostředí uvedla amerického autora detektivních románů Ed McBaina svými překlady.

Prokop Maxa se narodil 28. května 1883 v Manětíně jako syn okresního tajemníka Jana Maxy. Studoval gymnázium v Plzni, sedmou a osmou třídu dokončil na Královských Vinohradech v Praze. Filozofickou fakultu Karlovy univerzity – francouzštinu a němčinu – 3 roky a 1 rok v Berlíně. Od září 1907 do konce školního roku 1913/14 byl profesorem němčiny na Československé obchodní akademii v Praze. V roce 1908 se oženil s Marií, rozenou Prillovou, s níž měl 4 děti: Jana, Prokopa, Alenu a Vojtěcha. Na krátkou dobu před 1. světovou válkou se svou ženou založili a vedli penzionát pro dívky studující v Praze.

Od studentských let byl Prokop Maxa příslušníkem strany pokrokové (realistické), byl spolupracovníkem jejího deníku „Čas“ a stýkal se s vedoucími politiky strany např. s rodinou Masarykových. Jan Masaryk

byl kmotrem jeho prvních dvou synů. Poslední léta před válkou byl Prokop Maxa členem předsednictva strany a vykonával v něm funkci jednatele. Zastupoval stranu v České národní radě v Praze a ve Svazu osvětovém. Mnoho přednášel v Čechách a na Moravě, uveřejnil různé překlady z francouzštiny a němčiny, mezi jinými i Masarykovo „Rusko a Evropa“, jež autor napsal německy, protože se současně překládalo do angličtiny, francouzštiny a italštiny. V Praze udržoval styky s ukrajinskými studenty, vypuzovanými ze Lvovské univerzity. Byl členem výboru, který připravil jejich ubytování v Praze a zápis na vysokých školách. Tyto styky mu pomáhaly po válce při přednáškových zájezdech na Podkarpatskou Rus.

Prokop Maxa byl 26. července 1914 mobilizován a vykonával vojenskou službu v Przemyslu (pozn. historické město v polské Halici na řece San, asi 10 km od hranic s Ukrajinou). V březnu 1915 po pádu této pevnosti se dostal do zajateckého tábora v Petrovsku v tehdejší Turkestánu, kde zorganizoval české a slovenské zajatce a vymanil je z pravomoci rakousko-uherského plukovníka Němce, který si hrál na vnitřního velitele tábora a kterému se Němci a Maďaři dobrovolně podrobili a podřizovali.

Na jaře 1916 byl na přání profesora Masaryka, zaslán z Londýna českému velení v Petrohradě, přeložen do Taškentu. Tam organizoval znovu Čechy a Slováky, řídil nábor do československé dobrovolnické brigády, a když na podzim 1916 byl vstup do

brigády čsl. zajatcům zakázán, vykonal náborovou cestu pro zbrojní závod v Taganrogu, vedený Ing. V. Hromádkou, po válce generálním ředitelem Škodových závodů. Koncem roku 1916 byl Prokop Maxa opět povolán do Taganrogu, kde počet Čechů a Slováků zatím vzrostl na 1.600 mužů. Zorganizoval v Taganrogu československou obec, jež ze svých prostředků zřídila v Taganrogu dva domy pro 100 čsl. dobrovolníků – vojáků na zotavené a dovolené s celým zaopatřením; posílala 100.000 rublů měsíčně Odbočce československé národní rady v Rusku a její členové vstoupili do čsl. armádního sboru, když odjžděli na jaře 1918 z Ruska do Francie.

Z Taganrogu byl Prokop Maxa povolán v březnu 1917 do Moskvy, aby se zúčastnil porad, které připravovaly památný revoluční sjezd československý, konaný v květnu 1917. Z Moskvy odjel do Petrohradu, kde se konalo pokračování v přípravách sjezdu. Od té doby byl přispěvatelem orgánu ČSNR (Československé národní rady) týdeníku „Čechoslovák“. Na kyjevském sjezdu byl jedním z předních činitelů a mluvčích vedle Jiřího Klecandy, Dr. Ivana Markoviče a Bohdana Pavlů. Na sjezdu byl zvolen členem odbočky ČSNR (OČNSR) v Rusku. Spolu s petrohradskou skupinou přičinil se o to, že čsl. odbojové hnutí na Rusi se postavilo pod vedení profesora Masaryka a odsoudila činnost poslance Durycha.

Po sjezdu odjel Prokop Maxa do Petrohradu, kde se setkal s prof. Masarykem, který právě přijel z Lon-

dýna. T. G. Masaryk ho vyslal do Stockholmu, aby se tam setkal s delegáty české strany sociálně demokratické, vyslanými tam na připravovanou konferenci II. Internacionály. Tam informoval prostřednictvím švédského tisku veřejnost o cílech čsl. odboje a stýkal se s českými delegáty autonomisty G. Habermanem, A. Němcem a demokratem B. Šmeralem a s centralisty Burianem z Brna a Vítězslavem Steinem z Vídně. Ze Stockholmu zajel s referátem k TGM do Petrohradu a vrátil se zpět k dalšímu pobytu. Ze Stockholmu poslal důležité zprávy Dr. E. Benešovi do Paříže a po G. Habermanovi zprávy a vzkazy od TGM do vlasti.

V srpnu 1917 byl Prokop Maxa na plenární schůzi odbočky ČSNR v Rusku zvolen jejím místopředsedou a později na žádost TGM hlavním stanem jmenován politickým komisařem odbočky ČSNR v Rusku při velitelství čsl. armádního sboru. V této funkci pracoval v těsném spojení s TGM a velitelstvím sboru a byl v častém styku s čsl. pluky. Při obléhání Kyjeva Rudou armádou v únoru 1918 se Prokopu Maxovi podařilo vyvést z Kyjeva 1. čsl. pluk, který tam byl poslán proti instrukcím odbočky ČSNR. Dne 8. února 1918 dobylo Kyjev bolševické ruské Muravjevovo vojsko po desetidenním obléhání. Za účasti dohodových zástupců Masaryk uzavřel s Muravjevem 10. 2. smlouvu a 16. 2. dostal i zaručující listinu o dojednaném. Před svým odjezdem z Ruska TGM jmenoval Prokopa Maxu svým plnomocníkem

pro věci vojenské a doporučil ho krajanům v Rusku jako svého zástupce. Po bitvě u Bachmače podepsal s tehdejšími sovětským velitelem tohoto frontového úseku Antonovem Ovsejenkem dohodu, dle níž čsl. armádní sbor odevzdal Rudé armádě část své výzbroje a výstroje – byla to podmínka sovětské vlády pro to, aby se čsl. vojska mohla přesunout přes Sibiř na francouzskou frontu. Potom v dubnu 1918 sjednal spolu s Dr. Markovičem v Penze dohodu, jež uvolnila cestu čsl. vojenským vlakům a umožnila, že před vypuknutím konfliktu dojelo do Vladivostoku víc než 10.000 příslušníků I. čsl. armádního sboru.

Koncem dubna 1918 odjel Prokop Maxa z Omska se členy OČNR Dr. Markovičem a Bohdanem Pavlů do Irkutsku, aby tam s francouzským generálním konzulem dojednal dopravu čs. vojenských jednotek z Vladivostoku do Francie. Po návratu z Omska odjel s Dr. Markovičem do Moskvy, aby tuto otázku projednal se sovětskou vládou. Po úspěšně zakončeném jednání vypukl tzv. „Čeljabinský incident“ – v Čeljabinsku došlo 14. května ke konfliktu mezi čsl. vojenským oddílem a místním sovětem, přičemž místní sovětská vláda byla dočasně sesazena – po tomto incidentu byl Prokop Maxa zatčen a chován jako rukojmí v Črezvyčajce. Když ani zájezd do Syzraně, mající za účel smírné urovnání konfliktu neměl úspěchu, vrátil se do Moskvy a byl s prvním místopředsedou OČSNR B. Čermákem držen jako rukojmí ve státní věznici v Tagance, později v Butyškách.

Koncem roku 1918 byli uvězněni Čechoslováci osvobození a posláni do vlasti. Před odjezdem přijal V. I. Lenin Prokopa Maxu a vzkázal po něm do Prahy návrh na likvidaci konfliktu mezi čsl. armádou na Sibiři a sovětskou vládou a na umožnění návratu čsl. armády do vlasti přes Rusko. K jednání o tomto návrhu měl P. Maxa na přání TGM v dubnu 1919 odjet do Moskvy, ale na protest tehdejšího ministerského předsedy Dr. Karla Kramáře z Paříže se tak nestalo.

Po návratu do vlasti byl Prokop Maxa ministrem národní obrany V. Klofáčem jmenován majorem a zřídil se svými spolupracovníky na Hradě kancelář pro informaci o příslušnících čsl. armády na Sibiři a pro styk s nimi. Byl také povolán Dr. E. Benešem do Paříže, aby mu referoval. V téže době se stal členem Revolučního národního shromáždění za českou stranu pokrokovou. Byl mimo jiné referentem o versailleské smlouvě. Vzdal se mandátu, když byl koncem roku 1919 jmenován vyslancem v Haagu. Při jednání o vstupu většiny členů strany pokrokové do strany čsl. národních socialistů, vstoupil do této strany a zůstal jejím členem až do konce života, ačkoliv po roce 1945 často s politikou této strany nesouhlasil jako s příliš konzervativní, a působil straně potíže, že to projevoval veřejně. V Haagu byl od března 1920 do března 1921, kdy byl jmenován vyslancem ve Varšavě. Tam se zúčastnil jednání o celé řadě smluv, jež byly později podepsány za návštěvy ministra Beneše ve Varšavě. V době jeho působení ve Varša-

vě byly navázány mezi oběma státy živé kulturní styky.

Od roku 1924 do konce února 1931 byl v Praze, kde pracoval jako přednosta knihovny ministerstva zahraničních věcí (MZV) a současně zastupoval ministerstvo ve správě ruského, ukrajinského a běloruského zahraničního archivu. Byl také úřadujícím místopředsedou komise, která budovala slovanskou knihovnu MZV. V čsl. obci legionářské a ve Svazu národního osvobození pracoval od jejich založení a byl členem jejich vedoucích orgánů. V rámci strany pracoval v organizaci smíchovské. Byl vyslán na schůze a byl členem volební komise. Spolupracoval v legionářském tisku a uveřejnil několik překladů, zejména knihu M. Pernota „Papežská stolice a mezinárodní politika“ (Melantrich) a „Paměti V. N. Porušilova“ (Orbis). Ve Státním nakladatelství vydal dvě knihy projevů TGM za války a knížku válečných projevů Dr. E. Beneše.

V březnu 1931 byl Prokop Maxa jmenován vyslancem v Sofii. Za jeho působení v Sofii byly sjednány politické a hospodářské dohody s Bulharskem a vyvinuly se čilé kulturní a hospodářské styky. Došlo také k řadě vzájemných hromadných zájezdů, např. k zájezdu Čsl. obce sokolské na sjezd bulharského junáka v Sofii, k hromadným návštěvnám Junáka na sokolské slety v Praze, k zájezdu čs. žurnalistů atd. V Sofii se konala výstava čsl. knihy, vystoupení Pěveckého sboru čs. učitelek, sofijská opera nastudovala Prodanou nevěstu, již dirigoval Otakar Jeremiáš a Mařenku zpívala Marie Budíková.

Časté byly návštěvy čs. slavistů. Prokop Maxa udržoval živý styk s čs. kolonií v Sofii a s českými a slovenskými osadami na venkově, v nichž byly zřízeny Čsl. národní domy T. G. Masaryka, a staral se o jejich kulturní potřeby. Celá rodina se aktivně zúčastňovala kulturních akcí čs. kolonie, paní Marie Maxová zřídila a po celou dobu vedla loutkové divadlo. Došlo také k pravidelnému obesílání veletrhů v Plovdivu čs. průmyslovými výrobky. V té době konal v Bulharsku přednášky o ČSR a při občasných návštěvách ve vlasti přednášky o Bulharsku. Ve sbírce Melantricha „Dokumenty ze světové války“ uveřejnil v překladu svazek dokumentů, ilustrujících dobu mezi 1. a 2. ruskou revolucí v roce 1917.

Prokop Maxa byl prototypem nového demokratického diplomata, vždy dobře informovaného, schopného působit na své prostředí a okolí argumenty a mající dostatek sociologického vzdělání, aby si mohl vytvořit správnou analýzu situace, jaká v jeho diplomatickém působišti vznikala. Neomezoval se jenom na styk s politickým světem v prostředí, ve kterém působil, ale pěstoval čilé kulturní styky. Ve slovanských státech a ve slovanském světě měl mnoho přátel a osobních známých nejen mezi demokratickými politiky, ale také mezi univerzitními profesory, vědci, spisovateli, umělci i mezi lidovými vrstvami. Hovořil jazyky zemí, v nichž žil a znal jejich kulturu z bezprostřední blízkosti. Mezi jeho dlouholetými a osobními přáteli byl profesor leydenské univerzity slavista Nicholas van Wijk (Leyden je

město v provincii Jižní Holandsko v Nizozemsku), vynikající polští divadelní umělci J. Osterwa a Karol Szyfman, přírodopisec akademik Jan Bureš z Bulharska, Bulharská básnířka Dora Gabe, profesor Roman Jakobson a další.

Po 15. březnu 1939 zůstal Prokop Maxa v dohodě s presidentem E. Benešem jako soukromník v Sofii, pečoval dále o zájmy našich krajanů a odjel 25. července přes Dubrovník a Marseille s rodinou do Paříže (jeho syn zemřel nešťastnou náhodou koncem března 1939 v Praze), kde se dal do služeb tiskové kanceláře Dr. Ripky. Po ustanovení Národního výboru byl jmenován zástupcem Dr. Ripky v jeho vedení. Počátkem února 1940 byl na žádost Monsignora Dr. Šrámka jmenován přednostou prezidia Národního výboru. V Paříži spolupracoval v týdeníku „Čsl. boj“ a udržoval styky s generálním ředitelstvím francouzské informační služby a profesorem André Mazonem. Zastupoval Národní výbor ve „Výboru čsl. kolonie“ a udržoval písemný informativní styk s Bulharskem.

Po příjezdu do Londýna – po zhroutilí Francie – přijal na přání prezidenta Beneše a na žádost poslance Rudolfa Bechyně místo tajemníka a ředitele kanceláře tehdy zřízené Státní rady, kde psal také protokoly o jejich schůzích plenárních i výborových. Na podzim 1941 ho jmenoval prezident republiky předsedou Státní rady. Zůstal jím až do konce jejího trvání, tj. do 5. dubna 1945. V Anglii často přednášel vojenským i letectvým jednotkám i krajanům, měl čes-

ké projevy v rozhlase, několik ruských pro Podkarpatskou Rus, a na žádost BBC (angl. rozhlas), bulharských pro Bulharsko. Spolupracoval v českých a anglických časopisech a byl členem různých čsl. organizací. V Londýně uveřejnil profesor Klecanda knižně jeho český překlad studie Archibalda Wavella „Generálové a generálství“.

Po návratu do Prahy v květnu 1945 bylo mu nabídnuto místo velvyslance v Moskvě. Když poděkoval, pověřila ho vláda, ponechávajíc ho ve statutu ministerstva zahraničních věcí, vedením kulturních styků se slovan-skými národy. Byl úřadujícím místopředsedou Společnosti pro kulturní a hospodářské styky se SSSR a úřadujícím místopředsedou Slovanského výboru v Praze, předsedou společnosti pro kulturní styky s Polskem a téže společnosti pro styky s Bulharskem. Byl 1. místopředsedou Svazu bojovníků za svobodu, členem ÚV Národní fronty. Konal četné přednášky za SBS a SČSP, přednášel v politické škole ÚRO, byl členem redakční rady Hlasu revoluce, přeložil z němčiny knihu Alberta Nordena „Jak se dělají války“ a z bulharštiny Žaka Natana „Národní obrození“. Byl činným, pokud to jeho fyzické síly dovolovaly. Do konce života si zachoval intenzivní zájem o politické dění doma i ve světě. (pozn. red.: Po únoru 1948 zůstal Prokop Maxa loajální vůči novému režimu. Vytvářel akční výbor Československé obce legionářské, což vedlo k začlenění této organizace do jednotné struktury nazvané Svaz bojovníků za svobodu, později oficiálně

Svaz protifašistických bojovníků, v jehož ústředním výboru zasedal v letech 1951–1957. [kol. aut.: Kdo byl kdo v našich dějinách 20. století. Praha: Libri, 1994. ISBN 80–901579–5–5. S. 354. (česky)] – z Wikipedie).

Prokop Maxa zemřel v Praze 30. ledna 1961, tři roky po smrti své ženy, s níž byl nerozlučně spjat v práci i v životě. Základnu politických, filozofických a kulturních názorů Prokopa Maxy utvářel profesor Masaryk a jeho realistická strana. Hlavní rysy této školy nesl s sebou po celý život. Druhým mocným vlivem zapůsobil na něj jeho pobyt v Rusku a blízké prožití revoluce. Plodem tohoto vlivu byla jeho moderně koncipovaná slovanská politika, posílená ještě pobytem v Polsku a Bulharsku, vřelý vztah k ruskému národu a ruské revoluci, obojí nezatížené jakýmkoliv konjunkturálním vlivem. Jeho tak často kritizované působení v revolučním Rusku bylo nesené – vedle toho, že bylo výrazem profesora Masaryka – důslednou snahou nevměšovat se do ruské revoluce, vyhnout se intervenci a přesunout naše vojska na aktivní francouzskou frontu. Tento jeho postoj mu vynesl mezi těmi, kdo nebyli jeho přáteli v ministerstvu zahraničních věcí, přezdívku „rudý vyslanec“ a snad byl i někdy příčinou jisté zdrženlivosti vůči Maxovi ze strany Edvarda Beneše, ačkoliv Prokop Maxa celý život loajálně a oddaně s T. G. Masarykem a Dr. Benešem spolupracoval. Z tohoto postoje vyplývaly i názory Prokopa Maxy po roce 1945, kdy se víc a víc rozcházel s národně socialistickou stranou, souhlasil s revo-

lučními změnami a v zásadních otázkách byl stoupencem politiky komunistické strany.

V osobním životě byl Prokop Maxa hrdý na svůj, jak říkával „sedlácký původ“, a snad opravdu měl ve své povaze něco z tvrdohlavosti a strážlivého, praktického rozumu českých sedláků. Svoje rodiště miloval, navštěvoval je a nikdy k němu neztratil vřelý osobní vztah. V roce 1947 tam strávil se svou rodinou letní dovolenou.

V eseji „Manětín v letech konstituce 1848–51“ to dosvědčuje i páter František Wonka, jak mu to vyprávěl pan vyslanec profesor doktor Prokop Maxa v Manětíně při své poslední návštěvě v roce 1958 (tenkrát 75-ti letý), vnuk doubravického furianta z doby konstituce: „.....Jen doubravický sedlák Jan Maxa si zahrál na furianta. Byl nejbohatším sedlákem ve vsi a jak se dověděl, že císař robotu zrušil, nečekal do 31. března příštího roku, ale hned v létě, když vrchnost byla v Manětíně, zapráhl si do svého selského kočáru dva páry svých koní a jel do Manětína, okázale se projel po škarpě a dolů před zámek hezky furiantsky, jako by chtěl říci: Hrabě Lažanský, dnes se ti vyrovnám! Ostatně ten „furiant“ byl velmi pořádný i zbožný člověk. Roku 1847 postavil u cesty litý kříž, který tam dosud jako památka na něho stojí.“ Tentýž křížek je popisován a vyobrazený na str. 46–47 v soupisu drobných památek Manětínsko – nečtínského regionu „Paměť krajiny“ z roku 2006 od PhDr. Ireny Bukáčové a Mgr. Jiřího Fáka.

■ Petr Rožmberský

Město Manětín je proslulé množstvím dochovaných památek a především svojí barokní sochařskou výzdobou. V roce 1992 bylo vyhlášeno městskou památkovou zónou. Soubor soch v Manětíně a okolí je kulturní památkou již od roku 1958. Vznikaly za vlády hrabat Lažanských, především po velkém požáru Manětína v roce 1712, kdy byl mimo jiné postižen farní kostel sv. Jana Křtitele, zámek a škola. V tomto příspěvku se pokusíme shrnout známé informace o tvůrcích soch (z pískovce i ze dřeva) a doplnit je především informacemi z manětínských matrik, psaných nejprve česky, potom latinsky (zpočátku nebývají uváděna povolání).³⁾ Většina pískovcových soch a dřevěných plastik je přisuzována jednotlivým sochařům podle více méně oprávněných domněnek historiků umění, jen k malému zlomku z nich se podařilo zjistit písemný doklad o autorství. Proto nadále uváděná díla jednotlivých sochařů jsou jen příklady a nečiní si nárok na úplnost. Zájemce o širší popis jednotlivých děl odkazujeme na podrobné katalogy.⁴⁾

Jan Brokof (Brokoff, Brokov, Brochop, Prokop)

Sochař a řezbář Jan Brokof se narodil v rodině německého ševce na Spiši 23. června 1652 ve Spišské Sobotě na Slovensku a zemřel 28. prosince 1718 v Praze.⁵⁾ Vyučil se řezbářem a ve 2. polovině 70. let 17. století se

*Sousoší Nejsvětější Trojice
na manětínském náměstí
od Štěpána Borovce.*

dostal do Prahy. V roce 1680 kvůli moru z Prahy utekl do západních Čech, kde mimo jiné roku 1685 vytvořil pro hřbitovní kostel sv. Barbory v Manětíně dřevorezby stojících světců na objednávku hraběte Karla Maxmiliána Lažanského (sv. Ludmila, Anna, Alžběta a Eleonora, sv. Vít, Zikmund, Norbert a Ivan⁶⁾). V roce 1692 se Jan Brokoff usadil na Starém Městě pražském, kde získal roku 1693 městské právo a koupil si dům s dílnou. Některé jeho sochy zdobí i Karlův most. Významnými sochaři byli i jeho synové.⁷⁾

Pobyt Jana Brokoffa v Manětíně dokládají manětínské matriky zápisem křtu jeho syna Jana Josefa (24. 12. 1684 – otec „Joannes Prokop sculptor“ [tj. sochař], matka Alžběta). Manželka Alžběta, zatímco

zde pracoval, byla ve dvou případech (duben a srpen 1685) požádána v Manětíně o kmotrovství, on sám byl dvakrát za kmotra v březnu 1685.⁸⁾ Uvádí se, že Jan Brokof působil v Manětíně v letech 1683–1685.⁹⁾

Hrabata Lažanští si zřejmě služeb Jana Brokofa cenili, neboť u něj potom nechali vyučit svého nadaného poddaného (viz dále).

Michal Krajtł (Kraytl)

O tomto umělci (řezbáři) toho víme velice málo, vlastně jen to, že řezbář „Michael Krajtł“ zemřel v Manětíně 27. ledna 1695 a byl pohřben na hřbitově u kostela sv. Barbory.¹⁰⁾

Štěpán Borovec (Worowetz)

Úspěšnou tradici místních manětínských sochařů založil Štěpán Borovec (1672–1719), který se na přání majitelů manětínského panství hrabat Lažanských vyučil v pražské dílně Jana Brokofa.¹¹⁾ Roku 1699 Jan Brokof písemně dosvědčil, že se u něj Štěpán Borovec „umění sochařskému v kameni i ve dřevě náležitě vyučil“.¹²⁾ Učební doba trvala pět let.¹³⁾

K jeho vrcholným dílům náleží především sousoší Nejsvětější Trojice z roku 1719, dominující celému manětínskému náměstí. Tvůrce však před jeho dokončením zemřel, a tak bylo dohotoveno Borovcovými pokračovateli.¹⁴⁾ Dochovala se německy psaná smlouva na zhotovení tohoto sousoší z 16. dubna 1719 mezi ovdovělou hraběnkou Marií Gabrielou Lažanskou, rozenou Černínovou z Chudenic, a Štěpánem Borovcem, sochařem (Bildhauer). Smluvená

odměna za dílo činila 430 zlatých a také určité množství piva. Dílo muselo být dokončeno a vztyčeno do sv. Martina téhož roku.¹⁵⁾ Podle tradice se sochař v tomto sousoší zpodobnil – tvář Boha Otce má být jeho autoportrétem. Nevíme však, v jakém stádiu rozpracovanosti se sousoší nacházelo, když nemocný sochař čtyři měsíce po uzavření smlouvy zemřel.¹⁶⁾

K Borovcovým dílům jsou řazeny i dvě plastiky ve výklencích ohradní zdi bývalého hřbitova při kostele sv. Jana Křtitele – Kristus korunovaný trním a Pieta. Sochy vznikly patrně v letech 1713–1714, Kristus na objednávku dvorního lékaře rodiny Lažanských, Jeronýma Tichého (především byl zámeckým hofmistrem, byl však „v umění felčarském a lékařském velmi zběhlý“¹⁷⁾), sousoší Piety zadala manětínská měšťanka a hospodská Alžběta Omlerová. Štěpánu Borovcovi bývá připisován i sv. Jan Křtitel, dnes stojící u farního kostela.¹⁸⁾ Štěpán je zřejmě také autorem výzdoby zámku a farního kostela po požáru roku 1712.¹⁹⁾ V soupisu řemeslníků podílejících se na opravě a nové výzdobě kostela v následujících letech je (beze jména) uváděn „Bildhauer“ (sochař), který obdržel roku 1714 pět zlatých, roku 1715 73 zlatých 30 krejcarů a roku 1716 130 zlatých.²⁰⁾

Štěpán Borovec působil především v Manětíně a okolí na panství Lažanských. Z mnoha jeho pískovcových plastik mimo již zmíněného sousoší Nejsvětější Trojice a dalších uvedených děl vynikají sochy atlantů (1719) podpírající balkón v zahrad-

ním průčelí manětínského zámku. Jeho dílem jsou také alegorické sochy živlů na zámeckém schodišti, vytvořil i dřevěné karyatidy andělů podpírajících kruchtu ve farním kostele sv. Jana Křtitele.²¹⁾ Jinde je ovšem popisována dřevěná kruchta podepřená dvěma kamennými pilíři v podobě andělů, které zhotovil okolo roku 1715 Štěpán Borovec.²²⁾ Dobový záznam uvádí: „Kůr podepřen dvěma z celého kamene vytesanými stojícími anděly od Štěpána Borovce, řezbáře a souseda manětínského. Na těchto sloupech z červeného českého mramoru pod nohama andělů jsou do kamene vsazené misky na svícenou vodu.“²³⁾

Co se týče Borovcových děl umístěných jinde než v Manětíně, mohl by jeho dílem být sv. Jan Nepomucký v Rabštejně.²⁴⁾ Byl také vysloven názor, že sochy u kostela a hřbitova v Nalžovských Horách (okr. Klatovy) nechal zřídit hrabě Václav Maria Josef z Pöttingu a že jsou pravděpodobně dílem sochaře Štěpána Bo-

rovce.²⁵⁾ Kostel sv. Kateřiny zde však byl postaven až v letech 1721–1723 a sochy jsou z 30. let 18. století,²⁶⁾ kdy už Štěpán nebyl mezi živými.

Štěpán Borovec je poprvé manětínskou matrikou zachycený nepřímo – 12. prosince 1703 je zde kmotrou Maxmiliána „řezbářka“. 13. srpna 1704 Štěpán Borovec vystupoval jako kmotr nemanželského dítěte. V pozici kmotra je pak zaznamenán znovu v letech 1704, 1706 a 1707, často kmotruje Maxmiliána Borovcová.²⁷⁾ Manželé Štěpán a Maxmiliána Borovcovi dali 25. dubna 1705 pokřtít v Manětíně dvojčata jmény Václav a Anna Marie; Václavovi byl za kmotra sám hrabě Lažanský. Marie Anna zemřela ještě téhož roku.²⁸⁾ V roce 1708 se v Manětíně narodila Marie, dcera řezbáře Štěpána a matky Maxl. Roku 1710 je jako kmotra jednou uvedena řezbářka Maxmiliána, podruhé řezbářka Maxl,²⁹⁾ jde o domáckou zkratku téhož jména.

pokračování příště

Poznámky:

- 1) <http://pamatkovykatolog.cz> [31. 8. 2017].
- 2) Státní okresní archiv Plzeň sever, fond č. 1285 Lit. kůr Manětín, Chorus literatorum Manetinae erectus et renovatus 1715–1955, s. 36. Dostupné na: <http://www.portafontium.eu>.
- 3) Státní oblastní archiv v Plzni, fond Sbirka matrik, římskokatolická fara Manětín. Dostupné na: <http://www.portafontium.eu>.
- 4) Bukačová, I.: Manětínská barokní plastika – sochařská rodina Borovců. In: Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn. Sborník příspěvků ze semináře konaného v Manětíně 15.–17. května 1996. Mariánská Týnice 1997, s. 52–57; Bukačová, I.: Sochařská rodina Herscherů – Josef, Václav Ondřej a Václav Josef Herscherové. In: Severní Plzeňsko III. Vlastivědná ročenka. Mariánský Týnice 1997, s. 21–34; Jirmusová, K.: Josef Herscher. Tajemství příchodu a působení v západních Čechách doby barokní. Diplomová práce

- Univerzity Karlovy, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění, 2008, s. 51–121, 122–134. Dostupné na:
<https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/36901/?lang=cs> [31. 8. 2017].
- 5) <http://abart-full.artarchiv.cz> [31. 8. 2017].
- 6) Třetí cit. v pozn. 4, s. 16.
- 7) https://cs.wikipedia.org/wiki/Jan_Brokoff [31. 8. 2017].
- 8) Státní oblastní archiv v Plzni (dále jen SOA Plzeň), fond Sběrka matrik, římskokatolická fara Manětín, kniha č. 2, fol. 25v, 27, 30 (dále jen fara, číslo knihy a identifikační údaj).
- 9) Kumpera, J.: Osobnosti a západní Čechy I (do poloviny 19. století). Plzeň 2005, s. 267; třetí cit. v pozn. 4, s. 26.
- 10) SOA Plzeň, Manětín 4, fol. 69.
- 11) Matušková, H.: Barokní plastika v Manětíně. Dostupné na:
<https://www.zamek-manetin.cz/cs/o-zamku/barokni-plastika> [28. 8. 2017].
- 12) Podlaha, A.: Materiálle k slovníku umělců a uměleckých řemeslníků v Čechách, Památky archeologické XXIII/1908, s. 445.
- 13) První cit. v pozn. 4, s. 50.
- 14) Citace v pozn. 11; Podlaha, A.: Soupis památek historických a uměleckých v Království českém – politický okres Kralovický. Praha 1912, s. 113.
- 15) Citace v pozn. 12, s. 446–447.
- 16) První cit. v pozn. 4, s. 51.
- 17) Citace v pozn. 2, s. 36.
- 18) Citace v pozn. 11.
- 19) První cit. v pozn. 4, s. 52.
- 20) Citace v pozn. 2, , nestránkováno, na konci.
- 21) Citace v pozn. 9, s. 264.
- 22) Druhá cit. v pozn. 12, s. 101.
- 23) Citace v pozn. 2, s. 40.
- 24) První cit. v pozn. 4, s. 52.
- 25) Houdek, Z. – Bouzek, S.: Zámek Nalžovy. Dostupné na:
<http://zameknalzovy.com/historie.html> [28. 8. 2017].
- 26) Citace v pozn. 1.
- 27) SOA Plzeň, Manětín 2, nemanželské 13.8.1704, fol. 140v, 144, 152, 153, 158.
- 28) SOA Plzeň, Manětín 2, fol. 146v; Manětín 4, 23.4.1705.
- 29) SOA Plzeň, Manětín 2, fol. 159v, 173, 174.

ŽIDOVSKÝ HŘBITOV PŇOVANY

■ Václav Fred Chvátal

Židovské osídlení Pňovan je staré přes 350 let. V první polovině 17. století žily ve vsi tři židovské rodiny. Na konci 18. století žilo v Pňovanech necelých 50 osob židovského vyznání, jeden pňovanský familiant žil v Tachově. V první polovině 18. století sídlil v Pňovanech regionální mohel Markus Kohn, pocházející z Kořene. V důsledku emancipačních změn na konci 19. století byla pňovanská židovská obec sloučena se židovskou obcí Strážbro.

Židovské domy stály na severním břehu návesního rybníka. Zde stála také synagoga – do poloviny 19. století jen malá, dřevěná, kolem roku 1850 však nahrazená sedmkrát větší zděnou budovou v klasicistním slohu. V té se konaly bohoslužby až do konce 19. století. Dodnes zde tato budova stojí, a i přes ošuntělou fasádu a stavební úpravy si zachovala impozantní vzhled a přívětivé genia loci. Snad je to i její důstojnou polohou, umožňující zrcadlení v hladině ryb-

níka. Přestože po druhé světové válce sloužila jako skladiště, zůstaly zde jako zázrakem zachovány některé drobné detaily – původní dveře zdobené vyřezávanými lištami, ozdobné kování zámků, klenutá okna (provizorně zazděná, ale přesto dobře patrná).

Nejvýznamnější židovskou památkou Pňovan je však hřbitov, ležící na skalnaté hraně strmého svahu lesu Burda, nedaleko od kamenolomu jižně od obce. Je obehnán zbytkem zdi z místního křemitého porfyru. Po těžké devastaci v obdobích nacistické i bolševické hrůzovlády se hřbitov dočkal celkové rekonstrukce a má opět důstojnou podobu. Obsahuje nyní 154 náhrobků nebo jejich částí. Domněle nejstarší by mohl pocházet z roku 1680, avšak pro silnou erozi kamene a špatnou čitelnost nelze tento údaj považovat za prokázaný. Spolehlivější je datace dalšího, lépe čitelného náhrobku, k roku 1703.

Ještě po dokončení rekonstrukce

Pohled na hřbitov od vstupní brány.

Sokl náhrobku Morize Berglera.

bylo na strmém severním svahu nad potokem nalezeno několik náhrobků nebo jejich částí (nejstarší pocházely z konce 18. století), shozených sem v 70. a 80. letech bezohlednými zloději. Tyto náhrobky měly více štěstí než jiné, rozkradené a použité zřejmě jako stavební materiál.

Náhrobky nalezené pod hřbitovem byly za významné pomoci místního pana starosty a dobrovolníků navrá-

ceny zpět na hřbitov. Byly zahrnuty do celkové podrobné epigrafické dokumentace, dokončené v roce 2017. Během ní bylo zjištěno, že mezi nalezenými kameny je i sokl z černé leštěné žuly, náležící k již restaurovanému náhrobku Meira, občanským jménem Morize Berglera z Rochlova. A tak si díky tomuto nálezu můžeme dnes přečíst a přeložit Morizův epitaf v celém znění:

Náhrobek č. 61: Meir / Moriz Bergler (29. 9. 1902)

פ"צ ה"ח"ר מאיר
בערגלער מראכלאווא
בשם טוב נא"ע כ"ו
אלול ת'ר"ס'ב' לפ"ק
איש נאמן ורוח
נדיב היה בקרבו
לכן היו כל דרכי
ומעשיו מתוקנים
לדאבון שרידיו
וממכיריו פנה יומו
במבחר שנותיו ינה
בשלום עד יקיצו
הנרדמים ונשמחו
תהא צ' ב' החיים

Hier ruht Herr
Moriz Bergler
aus Rochlowa,
tiefbetrauert starb er leider
viel zu früh schon in seinem
53. Lebensj. am 29. Sept. 1902.
Mit Gott lebte er, gottvertrauend
ertrug er
demutsvoll sein langes Leiden,
in Gott ruhe er!"

Zde je ukryt moudrý [muž],
pan Meir, Bergler z Rochlova,
v dobrém jméně byl připojen k lidu
svému

26. elulu 662 podle malého počtu.

Muž víry a ušlechtilého ducha
byl ve svém boji,
proto byly všechny jeho cesty
a skutky zdarilé.

K žalu jeho pozůstalých
a těch, kteří ho znali,
uprostřed svých nejlepších dnů
spočínul v míru
až do vzkříšení a jeho duše
ať je přijata do svazku živých.

Zde odpočívá pan
Moriz Bergler
z Rochlova,
hluboce oplakáván zemřel,
žel, příliš brzy, již ve svém
53. roce života, 29. září 1902.
S Bohem žil, s důvěrou v Boha
nesl
pokorně své dlouhé utrpení,
v Pánu ať odpočívá!

*Náhrobek Jomtova ben Seligmana
z roku 1760.*

Epitaf obsahuje drobnou chybu v přepočtu datace: podle hebrejské datace zemřel pan Moriz 26. elulu 5662. Toto datum připadá v občanském kalendáři na 28. září 1902. Německý nápis však uvádí 29. září. Jedná se o běžnou nepřesnost, která se v emancipačních epitafech občas vyskytuje, může jít i o chybu kamenického zpracování (hebrejské značky pro číslice 6 a 7 jsou si podobné a hebrejštiny neznalí kameníci je často zaměňují).

Na jednom ze soklů je dochována značka kamenické firmy Josef Böhm z Okrouhlého Hradiště („J. Böhm,

S. Radisch“). Jeho jméno je spojeno s mnoha židovskými i křesťanskými náhrobky na severním Plzeňsku, Stříbrsku, Tachovsku i Domažlicku.

Kamenický mistr Josef Böhm se narodil roku 1849 ve Vítkově u Tachova. Po roce 1877 odešel i s rodinou do Okrouhlého Hradiště (Scheibenradisch), kde Josef založil kamenickou dílnu. Zpracovávala leštěný materiál, který byl v té době módní, tedy tmavý diorit a žulu, ale i přírodní hrubou žulu, a to hlavně na drobné kamenné prvky (křížky, pomníky, náhrobky). Počátkem 20. století si podnik získal širokou oblibu. Roku 1904 se objevuje i na pohlednici Okrouhlého Hradiště.

Mezi staršími náhrobky najdeme mnoho rustikálních prací z velmi nevhodného, ale určitě levného materiálu. Jedním z příkladů je náhrobek č. 23, dochovaný jen ve velkém odloženém fragmentu, zhotovený z hrubozrnného pískovce, obsahujícího velké kusy křemene a živce. Patří panu Jomtovu, synu Seligmana z rodu kohenu, je datován rokem 1760 a patří tak k nejstarším náhrobkům pňovanského hřbitova:

Náhrobek č. 23: Jomtov ben Seligman, kohen cedek (1. 11. 1760)

פ"נ
יום ר' כ"ב
טבת תק"כ ל'
איש ישר כ'
יום טוב ב"ב
זעלגמן כ"ץ

Zde byl ukryt
v pátek 22.
tevetu 520 podle malého počtu
muž spravedlivý, vážený
Jomtov, syn váženého
Seligmana, kněze spravedlivého,...

OBSAH

Úvodem	2
Předplatné a otevírací hodiny v knihovně	2
Události obrazem	3
Národní kulturní památka – poutní místo Mariánská Týnice u Kralovic	4
<i>/Irena Bukačová</i>	
Z nových knih / S andělem uprostřed davu	5
<i>/Radovan Lovčí</i>	
Hanuš Zápál, záchrana památek a likvidace Jednoty pro záchranu kostelíka U Ježíška v Plzni a Mariánské Týnice u Kralovic	7
<i>/Karel Řeháček</i>	
Manětínský rodák Prokop Maxa (1883–1961)	11
<i>/Václav Jírša</i>	
Umělci v Manětíně podle matrik – sochaři	18
<i>/Petr Rožmberský</i>	
Židovský hřbitov Pňovany	22
<i>/Václav Fred Chvátal</i>	

ADRESA REDAKCE

Muzeum a galerie severního Plzeňska, Mariánská Týnice čp. 1
331 41 pošta Kralovice, telefon a fax: 373 396 410, 373 397 393
e-mail: info@marianskatynice.cz
www.marianskatynice.cz
www.facebook.com/marianskatynice

*Ilustrace na obálce: Kostel sv. Jana Křtitele v Manětíně.
(foto Václav Podestát)*

Paměť krajiny VIII

Soupis drobných památek Nýřanska

Irena Bukačová, Jiří Fák

PAMĚŤ KRAJINY I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII

Osmisvazkové dílo je věnováno drobným památkám vybraných regionů severního Plzeňska.

Je katalogem památek, které zanechaly generace předků žijících zde po staletí.

Texty Irena Bukačová, Jiří Fák

Cena za každý díl: 250 Kč

KOSTEL SV. PETRA A PAVLA V KRALOVICÍCH

Text: Irena Bukačová

Vydalo MaG v Mariánské Týnici a Občanské sdružení Gryspek pro záchranu kostela sv. Petra a Pavla v Kralovicích ve spolupráci s Nadačním fondem Mariánská Týnice.

ISBN 978-80-87185-11-7

Cena 150 Kč

Další nabídka knih na:

www.marinaskatynice.cz

ARCHITEKTURA JANA BLAŽEJE SANTINIHO-AICHLA NA SEVERNÍM PLZEŇSKU

Text: Irena Bukačová

Více než dvoustránková publikace sestává z podrobného zpracování deseti architektonických památek.

ISBN: 978-80-86720-61-6

Cena 299 Kč

PAMĚŤ KRAJINY I - VIII

Texty Irena Bukačová, Jiří Fák
Fotografie Jiří Fák, Václav Podestát

Již osmisvazkové dílo (nejnověji Nýřansko) je věnováno drobným památkám vybraných regionů severního Plzeňska.

Je katalogem památek, které zanechaly generace předků žijících zde po staletí.

Cena za každý díl 250 Kč

VLASTIVĚDNÝ SBORNÍK

- čtvrtletník pro regionální dějiny severního Plzeňska -

Vydává M&G v Mariánské Týnici. Redaktor Václav Podestát.

*Adresa redakce: Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici,
331 41 Kralovice, tel.: 373 396 410, e-mail: info@marianskatynice.cz, IČO: 368 563.*

Registrováno Ministerstvem kultury České republiky MK ČR E 12301.

Cena jednoho výtisku pro předplatitele 10,- Kč, roční předplatné 40,- Kč a poštovné.

Vychází 4x ročně. ISSN 1801-0032.